

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2008

Lenka Petrboková

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

Alternativní tresty a jejich problémy v praxi

Alternative Punishment and Their Problems in Practise

Autor: Lenka Petrboková

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Miroslav Somr, DrSc.

Studijní program: Sociální pedagogika

Specializace: Výchovná a vzdělávací činnost

Datum odevzdání: 21. 3. 2008

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu této bakalářské práce, Doc. PhDr. Miroslavu Somrovi, DrSc., za cenné rady a připomínky, které mi pomohly při zpracování předkládané práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen pramenů, které uvádím v seznamu literatury.

Praha, březen 2008

Petrboková Lenka

ANOTACE

Překládaná bakalářská práce je zaměřena na problematiku alternativních trestů. Toto téma je v dnešní době, kdy jsou naše věznice přeplněné, velice aktuální. V teoretické části jsou popisovány různé druhy alternativ, které se uplatňují v rámci řešení trestné činnosti. Mimo to se také zabývá východisky alternativních trestů, naráží na některé problémy uplatňování těchto trestů. Popisuje pojmy, které souvisí s danou problematikou. V praktické části jsou pomocí dotazníkového šetření zjišťovány názory odborníků - soudců a studentů sociálních oborů na dané téma. Jejich postoje jsou porovnávány. Je provedeno vyhodnocení výzkumu, který se zabývá povědomím širší společnosti o alternativních trestech.

ABSTRACT

The Bachelor's thesis being submitted is focused on the issues of alternative punishment. This theme seems very current nowadays when a prison is being overcrowded. In the theoretical section different kinds of alternatives that are applied within criminality solving are described. Therewithal is engaged with basis of alternative punishment. It described notions that are related with this questions. In practical section judges' opinions and opinions of students of social subjects are being found out through the use of question-form. Than their approaches are being compared. Is evaluated research which is investigated the consciousness of the society of the alternative punishment.

ÚVOD.....	8
------------------	----------

I. Teoretická část

1. Vymezení základních pojmů.....	11
1.1. Trest.....	11
1.2. Účel trestu.....	12
1.3. Alternativní tresty.....	13
1.4. Probační a mediační služba.....	16
1.5. Probace.....	19
1.6. Mediace.....	20
1.7. Restorativní justice.....	21
1.8. Retributivní justice.....	22
2. Základní východiska alternativních trestů.....	23
3. Některé problémy fungování justičního systému.....	26
4. Druhy alternativních trestů a opatření.....	28
4.1. Alternativní způsoby trestního řízení.....	28
4.2. Alternativy k potrestání.....	29
4.3. Alternativní tresty k trestu odnětí svobody.....	30
4.3.1. Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem.....	30
4.3.2. Obecně prospěšné práce.....	32
4.3.3. Peněžitý trest.....	34
4.3.4. Další alternativní tresty.....	35

II. Praktická část

5. Dotazníkové šetření.....	39
5.1. Cíle práce.....	39
5.2. Hypotézy.....	40
5.3. Metodika výzkumu.....	41
5.3.1. Nástroje sběru dat.....	41
5.3.2. Časový harmonogram.....	41
5.3.3. Výzkumný vzorek.....	42
5.4. Popis získaných výsledků.....	43
ZÁVĚR.....	60
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	62
PŘÍLOHY.....	64

Úvod

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma, které je v dnešní době velmi aktuální – alternativní tresty a jejich problémy v praxi. V současné době si mnoho odborníků i laiků uvědomuje neblahé důsledky pobytu ve vězení. Tyto důsledky se týkají nejen samotného odsouzeného a jeho nejbližšího okolí, ale i celé společnosti.

V roce 2006 nastoupilo do výkonu trestu odnětí svobody 12 541 osob. Toto číslo se od roku 2004 téměř nemění. Kdybychom se zajímali o to, kdo je průměrným vězněm v České republice, zjistili bychom, že je to muž, kterému je mezi 30. a 40. rokem. Je odsouzen na dobu v rozmezí od 1 roku do 2 let a svůj trest si odpykává ve věznici s ostrahou. Měl by 30ti procentní šanci na to, že bude podmíněně propuštěn (12). Zdá se mi znepokojující zejména to, proč musí být v našich věznicích tolik lidí, kteří jsou odsouzeni ke krátkodobému trestu odnětí svobody. Myslím si, že právě zde se nachází prostor pro uplatňování alternativních trestů. Zejména jde-li o prvopachatele.

Pobyt ve vězení odsouzenému znemožní kontakt se sociálním okolím. S největší pravděpodobností přijde i o zaměstnání. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody má stigma vězně. Sehnat legální práci se stává nezvladatelným úkolem. Radost z propuštění a pobytu na svobodě po pár dnech vystřídá smutná realita, která poskytuje řadu příležitostí, díky kterým se člověk může opět dostat za mříže. Prostřednictvím projektu Systém mentoringu v trestní justici mám osobní zkušenost s propuštěnými vězni. Jako mentor je provázím

tímto těžkým obdobím. Tato služba je založena na individuálních potřebách klientů.

Hlavním cílem mé práce je seznámení se s problematikou alternativních trestů v širších souvislostech a zjistit, jaké jsou názory odborníků a studentů – laiků na alternativní tresty, popřípadě kde vidí problémy týkající se těchto trestů. Zaměřím se také na to, jestli se jejich názory od sebe liší. Chtěla bych zjistit, jaké povědomí o této problematice má široká veřejnost.

V teoretické části jsem se zaměřila na obecné pojmy související s alternativními tresty. Samotný pojem „alternativní tresty“ jsem popsala z několika hledisek tak, jak k němu přistupují různí autoři. Zmínila jsem také činnost Probační a mediační služby, kterou považuji za klíčovou pro tuto oblast. Snažila jsem se vystihnout základní východiska alternativních trestů. Popsala jsem rozdíly mezi restorativní a retributivní justicí. Zaměřila jsem se na některé problémy týkající se alternativních trestů. V mé práci jsem také uvedla různé druhy alternativ, se kterými se můžeme setkat v rámci trestní justice.

V praktické části jsem vyhodnotila výsledky dotazníkového šetření, které probíhalo mezi studenty sociálních oborů a odborníky – soudci. Provedla jsem také výzkum, který se zaměřil na povědomí společnosti o alternativních trestech.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení základních pojmů

1.1 Trest

Tresty lze v našem trestním právu charakterizovat jako *následky spáchaného trestného činu*, které jsou zákonem stanovené a státem vynutitelné. Ukládají je soudy v trestním řízení. Na rozdíl od ochranných opatření obsahují negativní hodnocení trestného činu a jeho pachatele, působí mu určitou újmu, jejímž prostřednictvím se sleduje splnění účelu trestu a trestního zákona.

Je nutné si uvědomit, že v tomto smyslu nejsou trestem jiné sankce, i když mohou být svou povahou a rozsahem srovnatelné s některými druhy trestů (například sankce za přestupky – pokuta, propadnutí věci), ani sankce ukládané v průběhu trestního řízení, ale nikoliv za trestný čin (například pořádková pokuta) (6, s. 188-189).

Tresty jsou tedy *právními prostředky k dosažení účelu trestního zákona*. Tohoto účelu se má dosáhnout jak pohládkou tresty, tak jejich ukládání a výkonem. Pohládkou tresty spočívá v tom, že zákon stanoví jednání, která považuje za nežádoucí a společnosti škodlivé a jaká újma v podobě trestu může nastat po jeho spáchání. Stupnice druhů trestu a trestních sazeb za jednotlivé trestné činy vyjadřuje hodnotový úsudek o stupni zavržitelnosti jednotlivých činů. Tím plní trestní zákon preventivně-výchovnou funkci.

Tresty podle trestního zákona mohou ukládat pouze soudy, žádné jiné orgány státu, a to jen za spáchané trestné činy a po řádném proběhlém trestním řízení (6, s. 188-189).

1.2. Účel trestu

Účelem trestu je podle § 23 trestního zákona:

- ochránit společnost před pachateli trestných činů,
- zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti,
- vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

Výkonem trestu nesmí být snížena lidská důstojnost.

Takto je definovaný účel trestu zákonem, otázkou však zůstává jestli tomu tak je doopravdy. Pokud si uvědomíme, že nejrozšířenějším trestem u nás je stále trest odnětí svobody, musíme se zamyslet zejména nad třetím bodem. Myslím, že se dá pochybovat o tom, že pachatel po takovém trestu bude vést řádný život, či k němu bude vychován. Pobyt ve vězení ho může připravit o jeho sociální zázemí, je ohrožen ztrátou zaměstnání apod. Pobyt ve vězení mu dá stigma, které mu ztěžuje život po propuštění z vězení.

Na účel trestu se dá pohlížet také tak, že trest má působit jak na pachatele trestného činu, tak na ostatní spoluobčany. V prvním případě se jedná o individuální prevenci a v druhém o prevenci generální. Účel trestu se v plném rozsahu uplatňuje i u alternativních trestů, kde ve zvýšené míře vystupují prvky individuální prevence zaměřené na resocializaci a rehabilitaci pachatele trestného činu (6, s. 189).

1.3. Alternativní tresty

V druhé polovině 20. let proběhlo mnoho změn z hlediska výkonu trestní spravedlnosti. Za nejvýznamnější projev těchto změn trestní politiky je vytvoření podmínek pro široké uplatnění alternativních způsobů řízení před soudem a využití alternativ k potrestání v trestních věcech. Tyto formy alternativního řešení trestních věcí autoři charakterizují jako *specifické postupy využívané alternativně oproti standardnímu trestnímu řízení a zvláštní formy reakce na trestnou činnost představující alternativu k tradičnímu trestu odnětí svobody* (5, s. 3).

V dokumentu Sdružení pro probaci a mediaci v justici se setkáváme s rozlišením alternativních trestů v užším a širším pojetí. Do *užšího pojetí* řadíme takové tresty a opatření, které v sobě obsahují i profesionální zásah určité sociální služby, u *širšího pojetí* pod pojmem alternativní opatření rozumíme všechny alternativy ve směru ke klasickému soudnímu procesu nebo v případě trestu, všechny tresty nespojené s odnětím svobody (13).

Můžeme se také setkat s touto definicí alternativních trestů. Alternativním trestem se rozumí *trest nespojený s trestem odnětí svobody, jehož uložení připadá v úvahu v těch případech, kdy pachatel mohl být odsouzen k trestu odnětí svobody*. Alternativní tresty lze rozdělit do dvou kategorií. Společným znakem obou kategorií je to, že pachatele zcela nezabavují osobní svobody, avšak částečně omezují jejich práva (8, s. 5-6).

První kategorie těchto trestů je složená ze sankcí, které omezují osobní svobodu pachatele. Jde například o peněžitý trest, ale zařadit

sem můžeme také institut kontrolované svobody, který se uplatňuje ve Francii a Anglii.

Druhá kategorie alternativních sankcí se sice zaměřuje na omezení práv a svobod, ale najdeme v nich také pozitivní obsah. Jde o konfrontaci pachatele s trestným činem, který spáchal, o uvědomění si jeho odpovědnosti. Sem můžeme zařadit obecně prospěšné práce, probaci apod. (8, str.5).

Pokud se mluví o alternativách, míníme tím vždy alternativy k něčemu, co považujeme za standardní. Autoři rozlišují alternativy v trestním právu a alternativy k trestnímu právu.

Alternativami v trestním právu se rozumí alternativy uvnitř jeho systému. Vyjdou-li autoři z toho, že univerzálním trestem je v našem trestním právu trest odnětí svobody, neboť v principu neexistuje žádný typ trestných činů, za něž by nebylo možné uložit tento trest, pak za alternativy k němu se označují veškeré ostatní tresty nespojené s bezprostředním odnětím svobody, které je možno uložit samostatně. V tomto kontextu hovoří o alternativních trestech vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Alternativami k trestnímu právu se rozumí alternativy mimo jeho systém. Patří sem řešení konfliktu spojeného s trestným činem prostřednictvím mediace. Podrobněji se o mediaci zmiňuji později. Nyní jen stručně, mediací lze rozumět proces mimosoudního zprostředkování alternativního řešení trestních věcí cíleně zaměřený na řešení sporu mezi obviněným a poškozeným (§ 2 odst. 2 zákona č. 257/2001 Sb., o Probační a mediální službě). Sama mediace není trestněprávním institutem. Ale i přesto její výsledky mohou mít určitý trestněprávní význam. Mediace směřuje k vytvoření dohody mezi poškozeným a obviněným (6, s. 89).

Mediace (dohoda mezi stranami) může způsobit tyto následky:

- Dohoda může naplnit jeden z předpokladů pro schválení narovnání nebo pro podmíněné zastavení trestního stíhání.
- Za jiných okolností může být projevem účinné snahy po nápravě pachatele a jeho lítosti nad spáchaným činem, a tím zakládat podmínky pro upuštění od potrestání nebo pro uložení trestu obecně prospěšných prací (6, s. 90).

Aktivita obviněného a poškozeného v rámci mediace, ani jejich případná dohoda zprostředkovaná třetí nestrannou osobou (mediátorem), nemůže nahradit projednání dané trestní věci v trestním řízení a rozhodnutí příslušného orgánu (zpravidla soudu, v přípravném řízení výjimečně státního zástupce).

Pokud tedy autoři mluví o mediaci jako o alternativě, míní tím to, že mediace je formou řešení konfliktu spojeného s trestným činem a její výsledky mohou vytvářet předpoklady pro uplatnění některých alternativ. Avšak sama o sobě není žádnou takovou alternativou a nelze ji zahrnout ani mezi právem upravené následky trestného činu. Autoři tedy mediaci chápou jako mimotrestní reakci na trestný čin (6, s. 91).

Hlavní důvody, které vedly k celosvětovému rozšíření alternativních trestů, jsou:

- snaha individualizovat trestní postih,
- pozitivně motivovat pachatele trestných činů k životu v souladu se zákonem,
- aktivně zapojit do řešení trestních věcí osoby poškozené trestnou činností,

- řešit efektivně přetížení soudů a orgánů činných v trestném řízení,
- vypořádat se s nedostatkem kapacity věznic,
- zlevnit trestní a civilní řízení,
- najít účinné formy prevence kriminality,

to vše při zachování vysokých nároků na věcnou správnost a spravedlivost soudního rozhodování (5, s. 3).

1.4. Probační a mediační služba

Za zásadní považuji činnosti Probační a mediační služby v souvislosti s ukládáním alternativních trestů, ale i v souvislosti s jejich výkonem.

Činnost probačních pracovníků začala v roce 1996. Plněním úkolů spojených s probačními činnostmi byli většinou pověřeni pracovníci odborného aparátu soudů a vyšší soudní úředníci, kteří se zaměřovali zejména na zajištění administrativně technického výkonu trestu obecně prospěšných prací a na formální kontrolu chování obviněných v institutech spojených s uložením zkušební doby (1). Samotná Probační a mediační služba vznikla roku 2000, kdy byl schválen zákon o Probační a mediační službě.

Posláním Probační a mediační služby (dále jen PMS) je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajištění účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin.

Za tímto účelem provádí PMS probaci a mediaci a podílí se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi usiluje o narovnání konfliktních stavů, obnovení respektu k právním

normám v souvislosti s trestním řízením. Za nedílnou součást poslání PMS je považována prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti (1).

PMS vychází z konceptu restorativní justice, což se odráží i v cílech, které si organizace zvolila.

Cíle PMS:

1. *Integrace obviněného* – Snaha o začlenění obviněného do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrací se rozumí proces, který usiluje o obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, o jeho uplatnění a seberealizaci.
2. *Participace poškozeného* – Snaha o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém.
3. *Ochrana společnosti* – Přispívání k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření (1).

Zásady činnosti pracovníků PMS:

1. Důstojnost jednání.
2. Zákonnost.
3. Přiměřenost intervence (1).

Principy činnosti PMS:

- Transparentnost – usiluje o informovanost orgánů činných v trestním řízení o průběhu práce s klienty a poskytnutí srozumitelných informací pro klienty o systému a prostředí, ve kterém se v důsledku události trestného činu ocitli.
- Individualizace – postup práce s klienty vychází z jejich individuálních potřeb a zájmů a okolností případu.
- Včasná intervence
- Vyváženost – usiluje o vyvážený přístup k potřebám a zájmům obviněných a poškozených a společnosti za účelem nalezení vzájemně přijatelného řešení případu.
- Motivace (1).

Probační a mediační služba také věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných látek (1).

Práce s mladistvými klade na pracovníky PMS velké nároky, při práci s touto skupinou se nesmí zapomínat na to, že je mnohem citlivější na jakýkoliv tlak ze stran autorit. Základním pramenem při práci s mládeží je zákon č.218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

1.5 Probace

Odvozeno z latinského slova *probare*, tj. zkoušeti, ověřovati.

Probací se podle § 2 zákona o Probační a mediační službě rozumí:

- organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen obviněným),
- kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení,
- sledování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,
- dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

Pod pojem probace lze zařadit též specifické činnosti vykonávané ještě před pravomocným rozhodnutím soudu nebo státního zástupce, které směřují k přípravě podkladů pro takové rozhodnutí. Smyslem těchto činností je přispět k individualizaci možného trestního postihu, motivovat obviněného aktivně se ujmout řešení následků a příčin vlastní trestné činnosti. Důležité je, že se tak neděje z rozhodnutí soudu nebo státního zástupce, ale kontakt klientů s PMS je dobrovolný (1).

Parole

Parole je specifická forma probace. Jedná se tedy o probační práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Koncept parole je postaven na přesvědčení, že postupný návrat odsouzeného na svobodu doprovázený pomocí, vedením a kontrolou

probačního úředníka, napomáhá jeho včlenění do běžného společenského života (5, s. 26).

1.6. Mediace

Odvozeno z latinského slova *medius*, *median*, tj. například střed, prostředí.

Podle § 2 odst. 2 zákona o PMS se mediací rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu a vykonávaná v souvislosti s trestním řízením.

Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

Jedná se o neformální proces urovnání konfliktu spojeného s konkrétním trestným činem a s tím související zprostředkování alternativního řešení trestních věcí. Smyslem mediace je proto na straně jedné zmírnění škod a následků, a na straně druhé nalezení řešení v konkrétním případě, které umožní státnímu zástupci a soudu účinně aplikovat pestrou škálu alternativ k potrestání popřípadě alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (1).

Mediace mezi poškozeným a obviněným není vyloučena ani po pravomocném skončení trestní věci, pokud vede k urovnání vztahů narušených trestným činem a tím přispívá k naplnění zásad restorativní justice a smyslu a podstaty uložených trestů či omezení a povinností (zde zejména povinnosti nahradit škodu způsobenou trestným činem) (1).

Mediace je tedy alternativní metoda řešení konfliktů, která využívá přítomnost prostředníka, nebo-li mediátora. Mediátor je odborník na efektivní vyjednávání, který napomáhá stranám konfliktu dospět k urovnání sporu a nalézt vzájemně přijatelné řešení dané situace.

Postavení mediátora je vyvážené k oběma stranám. Jeho úkolem je řídit proces jednání, vytvářet podmínky pro dorozumění účastníků a nalezení řešení, které zohledňuje zájmy obou stran. Mediátor podporuje schopnosti účastníků urovnat konflikt vlastními silami, jeho úkolem není daný problém posuzovat či hodnotit, ani rozhodovat o konkrétní podobě jeho řešení (4, s.12).

1.7. Restorativní justice

Tento koncept se poprvé objevuje v Kanadě v 70.letech. Trestný čin je zde chápán jako prohřešek proti osobě a narušení vzájemných vztahů. Vždy se jedná o tři pohledy: pachatel – oběť – společnost. Oběť, pachatel i komunita (společnost) jsou motivovány na odstranění následků trestného činu. Spravedlnost je zde chápána jako úsilí o obnovu narušených vztahů za účasti všech dotčených stran. Hlavní zřetel je kladen na potřeby oběti a odpovědnosti pachatele v procesu nápravy. Jedním z přístupů restorativní justice je mediace ve smyslu konfrontace, dialogem mezi obětí a pachatelem.

Příčemž restorativní justice nestojí proti retributivní. Je nutno ji vnímat jako alternativu (2).

1.8. Retributivní justice

Jak již název napovídá, jedná se o odplatnou justici, kdy trestný čin je chápán jako porušení práva, při kterém vzniká vina pachatele. Spravedlnost je pojmána jako určení viny pachatele a uložení trestu. Hlavní zřetel je brán na to, že pachatel musí být potrestán (2).

Uplatnění obou modelů prodělalo určitý vývoj a v současné době ani jeden z nich neexistuje v původně krystalicky čisté podobě. Jejich teoretická východiska zůstávají odlišná, ale v praxi není vyloučeno, aby se vzájemně doplňovaly a přispívaly k naplnění smyslu trestní spravedlnosti (5, s. 8).

2. Základní východiska alternativních trestů

Systémy trestní justice v demokratických zemích by měly sledovat dosažení dvou specifických cílů. Na jedné straně jde o naplnění potřeby účinně stíhat a trestat porušení norem trestního práva. Na druhé straně se jedná o adekvátní ochranu práv obviněných osob a reálné naplnění *zásady pomocné úlohy trestní represe*. Trestní sankce by měly mít místo především v případech, kdy nelze dospět k jinému všeobecně přijatelnému řešení, respektujícímu veřejný zájem, zájem komunity i zájem oběti a potřebu pozitivní motivace obviněného. Trestní postih obviněných a dosažení přiměřené satisfakce obětí by měly být důsledně individualizovány (5, s. 4). Na individualizaci trestního postihu a poskytované satisfakce se výrazně podílí Probační a mediační služba ČR, pro kterou je typický individuální přístup jak s obviněnými, tak i s oběti. Na oběti se bohužel v našem justičním systému často zapomíná a je s nimi zacházeno takovým způsobem, který je nedostačující. Možná je to dané tím, že pracovníci, s kterými se dostanou do styku, neví, jakým způsobem s nimi jednat.

Individualizace trestního postihu a poskytované satisfakce tedy spočívá ve volbě nejvhodnější formy projednání a rozhodnutí věci pro daný případ s využitím možnosti co nejširšího zapojení všech subjektů trestního řízení do jejího řešení. Soudce odpovídá za spravedlivé a věcně správné rozhodnutí. Státní zástupce reprezentuje zájem státu na potrestání pachatelů trestných činů, ale i na objektivním posouzení každého případu a nalezení společensky nejužitečnějšího řešení. Při řešení případu by se nemělo zapomínat na oběť a pachatele, kteří by také měli mít příležitost podílet se aktivně na řešení případu. Měli by mít možnost účinně ovlivnit výsledek jednání (5, s. 4). Pachatel může ovlivnit výsledek trestního řízení, zejména svým postojem k trestnému

činu, pochopením toho, jaké následky měl jeho trestný čin a to nejenom pro samotnou oběť, ale i pro celou společnost, komunitu. Prostor pro ovlivnění výsledku pachatel i oběť dostane v Probační a mediační službě, kde se s nimi může pracovat individuálně, nebo společně.

V širších souvislostech lze **východiska uplatnění konceptu restorativní justice a alternativního řešení trestních věcí** shrnout v následujících tezích:

1. Základem trestní odpovědnosti je spáchání trestného činu, neboť jen za něj může být osoba trestně stíhána a odsouzena.
2. Trestný čin je především útokem proti lidem a mezilidským vztahům.
3. Trestní čin je buď sám projevem konfliktu nebo konfliktní stav vyvolává.
4. Konflikt spojený s trestným činem lze vnímat v několika rovinách:
 - jako konflikt mezi konkrétními osobami,
 - v podobě konfliktu mezi zájmy pachatele a veřejným (společenským) zájmem,
 - v rovině rozporu mezi normami (představami) pachatele a normami společnosti.
5. Střet různých norem (míněno norem v nejobecnějším slova smyslu, tedy i představ, přání a představení) je jedním ze základních důvodů toho, proč dochází k trestné činnosti.
6. Z možných způsobů řešení trestních věcí je žádoucí preferovat ten, který umožňuje zohlednit jak oprávněné zájmy jednotlivých osob, tak i veřejný (společenský) zájem a zahrnout do celkového řešení i přiměřenou reakci na spáchaný trestný čin.
7. Reakce na spáchaný trestný čin nemusí mít vždy podobu trestu.

8. Trestní represi je vhodné využívat jen pokud nelze zvolit jiné způsoby řešení trestní věci a vždy jen v nezbytné míře.
9. Výrazně pozitivní vliv a efekt může mít již samotný způsob projednání trestného činu a řešení jeho následků.
10. Uplatnění specifických forem mediační práce, odklonů od standardního trestního řízení a alternativních sankcí autoři nevnímají jako levnou milost pro pachatele trestného činu, protože vždy v sobě zahrnuje i sankční prvky různé intenzity, individualizaci.
11. Dosažené řešení a jeho promítnutí v konečném rozhodnutí vydaném v trestním řízení musí respektovat i oprávněné zájmy všech dalších subjektů dotčených trestným činem, ale i veřejný zájem.
12. Optimálním cílem je nalezení řešení vyhovujícího všem dotčeným subjektům – strategie win-win (vítězství pro všechny).
13. V zásadě existují dvě cesty k dosažení trestní spravedlnosti. Jednou z nich je projednání a rozhodnutí trestních věcí v tradičním formálním trestním řízení, jinou – alternativní ve vztahu k ní – je využití specifických metod mediační a probační práce. Z hlediska formy a používaných postupů se tyto cesty vzájemně liší – tradiční justice klade důraz na spravedlivý trestní proces s přesně vymezenými pravidly dokazování a zárukami práv procesních stran, alternativní využití mediace a probace přináší lidsky citlivější zohlednění potřeb a zájmů všech dotčených osob a důkladnější individualizaci řešení jednotlivých případů (5, s. 4).

3. Některé problémy fungování justičního systému

V každé společnosti jsou s činností justičních orgánů spojena dvě rostoucí očekávání: společnost předpokládá, že justice bude spravedlivá a současně žádá, aby byla výkonná (5, s. 5).

Náš justiční systém je v situaci, pro níž je charakteristické přetížení soudů a přeplnění věznic.

V zásadě existují tři způsoby, jak reagovat na tyto problémy:

- Prvním je zvýšení kapacity justičního systému tím, že se zvýší počet soudců a pracovníků orgánů činných v trestním řízení.
- Druhým je snížení počtů věcí projednávaných před soudy, a to cestou dekriminalizace, depenalizace, rozšíření možností využití odklonů od standardního řízení před soudem a ukládání alternativních trestů.
- Třetím způsobem je zkrácení doby jednání před soudy, a to především zaváděním alternativních zjednodušených typů řízení a zefektivněním standardních procesních postupů změnou platných právních předpisů (5, s. 5).

Činnost celého justičního systému lze zefektivnit vytvořením předpokladů pro to, aby v časově i finančně náročném standardním soudním řízení byly projednávány pouze důkazně složité případy, které nelze při zachování požadavku na věcnou správnost a spravedlivost vydaných rozhodnutí řešit jiným, méně formálním a rychlejším způsobem (5, s. 6).

Zcela jistě se při řešení tohoto problému nabízí zavádění alternativ, ať už v podobě trestů, nebo alternativ procesních. Myslím si, že takové zavádění do justičního systému sebou přináší mnoho výhod. A to jednak po stránce finanční, ale podle mého názoru také v tom, jak celá kauza působí na obviněného, poškozeného i společnost. V mnoha případech jsou pro pachatele trestného činu dostačujícím trestem okolnosti spojené s trestním řízením.

Rozšíření možností uplatnění alternativních procesních postupů a ukládání alternativních trestů při využití probační a mediační služby:

- umožňuje dodržet vysoké nároky na věcnou správnost rozhodnutí,
- aktivizuje strany soudního řízení a posiluje v nich vědomí odpovědnosti za navrhovaná řešení,
- vytváří podmínky pro důslednou individualizaci posouzení každého případu,
- přispívá k řešení problému přetížení věznic a je perspektivní i z hlediska prevence kriminality a předcházení dalším konfliktům.

O využití těchto alternativ se opírá koncept tzv. obnovující trestní spravedlnosti (*restorative justice*), představující určitý protiklad k tradičně represivnímu pojetí odplatné trestní spravedlnosti (*retributive justice*) (5, s. 7).

4. Druhy alternativních trestů a opatření

4.1. Alternativní způsoby trestního řízení

Tyto způsoby trestního řízení uvedu společně. To neznamená, že by mezi nimi nebyly rozdíly, ale dle mého názoru nejsou pro mou práci nijak významné.

Za alternativní způsoby trestního řízení lze považovat podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. Oba tyto instituty řadíme k tzv. odklonům od standardního trestního procesu (6, s. 406).

Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání představují zvláštní instituty trestního řízení, jimiž se má dosáhnout určitého odklonu od standardního průběhu trestního stíhání, které neskončí o vině, případně o trestu, ale způsobem upřednostňujícím jiné zájmy než odsouzení pachatele (5, s. 36).

Tyto instituty jsou vnímány také jako prostředky, které vedou k usmíření (narovnání) mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí, poškozeným a k tomu, aby pachatel odčinil škodlivé následky svého trestného činu (5, s. 36).

O podmíněném zastavení trestního stíhání a o narovnání lze rozhodnout jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem. V přípravném řízení rozhoduje státní zástupce a v řízení před soudem soud. Proti rozhodnutí lze podat stížnost. Tu může podat jak obviněný, tak poškozený, ale i státní zástupce, pokud rozhodl soud. Obviněný se tak může domoci práva na spravedlivý proces (6, s. 404 - 407).

I poté, co rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o narovnání nabude právní moci, je třeba nadále pohlížet na obviněného jako na nevinného, protože zde platí zásada *presumpce nevinny*. I přesto, že se tato rozhodnutí zaznamenávají do evidence Rejstříku trestů, nelze z nich vyvozovat závěry o spáchání trestného činu jak pro účely případného dalšího trestního stíhání, tak ani v jiných případech, kdy se vyžaduje bezúhonnost. Ukončení trestního stíhání některým z uvedených odklonů proto není spojeno s povinností obviněného k náhradě nákladů trestního řízení, která je vázána jen na pravomocné uznání viny, ani s povinností k náhradě nákladů poškozeného (5, s. 38 - 39).

Podmíněné zastavení trestního stíhání upravuje Trestní řád a to v § 307 a § 308. Narovnání upravuje Trestní Řád v § 309 až § 314.

4.2. Alternativy k potrestání

Jako alternativy k potrestání rozlišujeme upuštění od potrestání, které upravuje Trestní zákon v § 24 a § 25, a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, které najdeme v Trestním zákoně v § 26.

Na rozdíl od procesních alternativ, tj. alternativy k trestnímu řízení lze tyto hmotněprávní alternativy využít jen při rozhodování v standardním soudním řízení (v hlavním líčení před soudem prvního stupně a ve veřejném zasedání před odvolacím soudem). Lze je uložit až po provedení řádného dokazování a je zde nutný předpoklad, že soud uzná obžalovaného vinným trestným činem. Podle autorů by bylo zjednodušující vidět v nich projev zmírnění trestního postihu. Jejich

význam spočívá zejména v tom, že umožňují potřebnou diferenciaci přístupu k jednotlivým případům. Mohou vytvářet podmínky pro pozitivní ovlivnění chování pachatele v jeho přirozeném sociálním prostředí (5, s. 175).

Ve spojitosti s těmito instituty lze uložit přiměřené omezení a povinnosti, probační dohled či ochranná opatření. To umožňuje individualizovat jejich působení. V praxi tedy mohou působit větší faktickou (nikoliv právní) újmu než některé tresty. Účelem však není represivní působení, nýbrž řešení stávající situace pachatele při zachování potřebných záruk ochrany společnosti před trestnou činností. Preventivní působení takového řešení trestné činnosti může být efektivnější než u trestů (5, s. 175 – 176).

4.3. Alternativní tresty k trestu odnětí svobody

4.3.1. Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem upravují § 58 – § 64 Trestního zákona.

Tento druh trestu lze považovat za nejčastější formu. Je významným prostředkem výchovného působení na pachatele a důležitou alternativou krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, využívá se zejména u pachatelů nepříliš závažných trestných činů (5, s. 276).

Trestní zákon rozlišuje podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud sice vynese odsuzující rozsudek, ve kterém uloží trest odnětí svobody, ale jeho výkon odloží, resp. výkon trestu promine. Je zde však podmínka, že se odsouzený bude ve zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým povinnostem a omezením (6, s. 198). Při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem vysloví soud nad pachatelem dohled.

Tento trest v sobě obsahuje prvky individuální i generální prevence (5, str. 276). Podmínky, za kterých lze uložit tento trest, jsou uvedeny v Trestním zákoně § 58 a § 60.

Podmíněným odsouzením se pachateli poskytuje možnost odčinit spáchaný trestný čin svým chováním. Má možnost osvědčit se ve zkušební době (5, s. 276). Zkušební doba se stanoví soudem na jeden rok až pět let (§ 59, odst. 1 TrZ). Bylo-li vysloveno, že se pachatel osvědčil, anebo má se za to, že se osvědčil, hledí se na něj jako by nebyl odsouzen (§ 60, odst. 3 TrZ).

Podmíněné odsouzení i podmíněné odsouzení s dohledem bývá zpravidla považováno za:

- zvláštní formu zproštění výkonu trestu, který byl odsouzenému uložen, nebo
- zvláštní způsob vyměření trestu či za odklad výkonu trestu, anebo
- zvláštní způsob výkonu trestu.

Někdy je považováno i za zvláštní instituci, která je vedle trestů a ochranných opatření prostředkem k dosažení účelu trestního zákona (5, s. 277).

Má se za to, že uložení trestu odnětí svobody na pachatele působí, ale ne vlastním výkonem, nýbrž pohrůžkou jeho výkonu. Tím je podmíněně odsouzený motivován k řádnému životu. Chápání těchto trestů jako samostatných druhů trestu brání skutečnost, že nejsou uvedeny v taxativním výčtu druhů trestu v § 27 TrZ (5, s. 277).

4.3.2. Obecně prospěšné práce

Podle dokumentu Sdružení pro probaci a mediaci v justici se na trest obecně prospěšných prací nahlíží jako na druhý nejpřísnější trest, který lze v České Republice uložit (13, s. 4). Stejný názor najdeme i jinde. Lze usuzovat, že tento druh trestu má být druhým nejpřísnějším trestem po trestu odnětí svobody (5, s. 201).

Trest obecně prospěšných prací najdeme v § 45 TrZ. Byl do zákona zařazen novelou provedenou zákonem č. 152/1995 Sb., a to jako samostatný druh trestu, který má být významnou alternativou k trestu odnětí svobody (5, s. 317).

Zákon definuje podmínky uložení trestu obecně prospěšných prací (§ 45, odst. 1 TrZ) tak, že soud může uložit trest obecně prospěšných prací za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Soud musí zvážit povahu spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele. Uložení tohoto trestu není podmíněno souhlasem pachatele. Soud pouze přihlédne ke stanovisku pachatele (§45a, odst. 2 TrZ). Není tedy nutný souhlas pachatele, což může způsobit, že tento druh trestu je

ukládán pachatelům, kteří nemají žádný zájem či podmínky k tomu trest vykonat a tak dojde k přeměně trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody. Důležité je, aby tento trest nebyl ukládán plošně, soudce by měl důkladně zvážit stanovisko pachatele.

Vlastní podstata trestu obecně prospěšných prací je vyjádřena v § 45 odst. 3 TrZ, kde jsou také demonstrativně vypočteny druhy obecně prospěšných prací. Všechny tyto činnosti musí splňovat základní podmínku obecné prospěšnosti. Práce v žádném případě nesmí sloužit k výdělečným účelům (6, s. 201).

Trest obecně prospěšných prací může soud uložit ve výměře od 50 do 400 hodin (§ 45a TrZ). Soud může současně pachateli uložit na dobu trestu i přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu také uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Dále zákon stanoví (§45a odst. 2 TrZ), že soud musí brát v úvahu i pachatelův zdravotní stav při ukládání trestu obecně prospěšných prací.

Důležitou podmínkou je, že odsouzený musí obecně prospěšné práce vykonat osobně a bezplatně a to ve svém volném čase nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu (§ 45a odst. 3 TrZ).

Jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu nevedl řádný život, nebo zaviněně nevykonal ve stanovené době uložený trest, přemění soud trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody. Každé (i započaté) dvě hodiny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítají za jeden den odnětí svobody (§ 45a odst. 4 TrZ).

Na pachatele, kterému byl uložen tento druh trestu se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile vykonal trest nebo bylo od jeho vykonání upuštěno (§ 45a odst. 5 TrZ).

4.3.3. Peněžitý trest

Peněžitý trest je jedním z trestů majetkových a je považován za vhodnou alternativu ke krátkodobým trestům odnětí svobody. K jeho výhodám patří jeho určitost, snadná odstupňovatelnost, relativně snadný výkon a možnost odčerpání majetkového prospěchu pachatele. K nevýhodám patří závislost na majetkových poměrech pachatele a fakt, že v mnoha případech postihne i členy rodiny pachatele a osoby, vůči kterým má pachatel závazky (6, s. 208).

V trestním zákoně je tento trest upraven v § 53 a § 54. V §53 odst.1 TrZ jsou upravené podmínky uložení trestu. Peněžitý trest, a to ve výměře od 2 000 Kč do 5 000 000 Kč, může soud uložit, jestliže pachatel úmyslnou trestnou činností získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Majetková povaha tohoto trestu z něj činí vhodný prostředek k dosažení účelu trestu zejména v případech, kdy se pachatel dopustil trestného činu majetkové povahy, ať již motivovaného snahou o neoprávněný majetkový prospěch, nebo negativním vztahem k ochraně a nedotknutelnosti cizího majetku (5, s. 339).

Bez těchto podmínek může soud uložit tento trest pouze v případě, že to trestní zákon ve zvláštní části dovoluje, nebo jej ukládá za trestný čin, u něhož horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta, a vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti

nápravy pachatele trest odnětí svobody současně neukládá (§ 53 odst.2 TrZ). Peněžítý trest může být uložen i samostatně (§ 53 odst. 3 TrZ).

Soud musí při výměře trestu přihlídnout k osobním a majetkovým poměrům pachatele (§54 odst. 1 TrZ). Částka získaná z tohoto trestu náleží státu (§ 54 odst. 2 TrZ).

Soud zajišťuje výkon peněžitého trestu tak, že stanoví náhradní trest odnětí svobody až na dva roky pro případ, že by peněžítý trest nebyl ve stanovené lhůtě vykonán (§ 54 odst. 3 TrZ).

Na pachatele, kterému byl uložen peněžítý trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti, se hledí jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo byl od jeho výkonu upuštěno (§ 54 odst. 4 TrZ).

4.3.4. Další alternativní tresty

Další alternativní tresty mají jako alternativa k trestu odnětí svobody podstatně menší význam než tresty uvedené výše. Je to dáno také tím, že jako samostatné tresty jsou ukládány spíše výjimečně, zpravidla bývají uloženy vedle některého „typického“ alternativního trestu. Také úloha dalších subjektů, zejména Probační a mediační služby, je u těchto alternativních trestů menší (5, s. 350). O těchto trestech se tedy budu zmiňovat jen stručně.

a) Propadnutí věci

Propadnutí věci je upraveno v trestním zákoně v § 55 a § 56. Propadnutí věci je majetkovým trestem. Podstata trestu propadnutí

věci spočívá v tom, že soud odnímá vlastnické právo pachatele k věcem, které jsou v určitém vztahu ke spáchanému trestnému činu. Jeho účelem je postihnout majetek náležící pachateli a ztížit mu podmínky pro další páchaní trestné činnosti a případně mu i odejmout prospěch ze spáchaného trestného činu. Může jít jen o věci, které jsou k pachateli a k jeho trestné činnosti v přesně vymezeném vztahu (6, s. 209).

Podmínky uložení tohoto trestu jsou uvedeny v § 55 odst. 1 TrZ.

Tento trest může soud uložit jen pokud jde o věc, která náleží pachateli (§ 55 odst. 2 TrZ). Vlastníkem propadlé věci se stává stát (§ 55 odst. 3 TrZ). Lze ho uložit samostatně pouze v případě, že zákon to dovoluje (§ 56 TrZ).

Na pachatele se hledí jako by nebyl odsouzen, jakmile nabyl rozsudek právní moci (§ 55 odst. 4 TrZ).

b) Propadnutí majetku

Jde o sankci zasahující do majetkové sféry pachatele. Zákon umožňuje uložit tento trest jen za přesně vymezený úzký okruh trestných činů a za dalších omezujících podmínek. Soud při rozhodování o uložení tohoto trestu musí přihlížet k tomu, aby trest pokud možno nepostihoval jiné osoby a aby odpovídal účelu trestání (6, s. 210). Tento trest je považován za tak těžký trest, že jako alternativní sankce může být použit jen výjimečně, což vyplývá i z podmínek jeho ukládání (5, s. 351).

Propadnutí majetku upravuje § 51, § 52 TrZ.

c) Zákaz činnosti

Podstata zákazu činnosti je vyjádřena v § 50 TrZ, spočívá v tom, že se odsouzenému po určitou dobu zakazuje výkon určitého zaměstnání, povolání nebo funkce.

Určitým problémem je kontrola dodržování tohoto trestu. Chybí zde fungující kontrolní mechanismy a instituce (5, s. 354).

d) Zákaz pobytu

Soud může uložit zákaz pobytu na jeden rok až pět let za úmyslný trestný čin, vyžaduje-li to ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku. V úvahu se bere dosavadní život pachatele a místo spáchání činu. Nemůže se vztahovat na místo nebo obvod, v němž má pachatel trvalý pobyt (§ 57a TrZ).

e) Vyhoštění

Soud vymezuje trest vyhoštění obdobně jako trest zákazu pobytu. Je zde však podstatná podmínka, že trest vyhoštění lze uložit pouze pachateli, který není občanem České republiky nebo není osobou, které bylo přiznáno postavení uprchlíka. Tento trest se vztahuje na celé území ČR (§ 57 TrZ).

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Dotazníkové šetření

5.1. Cíle práce

Za cíl mé práce jsem si stanovila zjistit, jaké jsou názory na alternativní tresty u odborníků a u studentů – laiků. Jaké vidí případné problémy a jak se liší postoje k dané problematice u obou skupin. Dalším cílem bylo zjistit povědomí společnosti o alternativních trestech. Jsem si vědoma toho, že alternativní tresty jsou v České republice poměrně novým fenoménem a podle mého názoru se o nich příliš mnoho nemluví a pokud ano, většinou se poukazuje jen na problematiku trestu obecně prospěšných prací. Což považuji za přirozené, jelikož je tento trest nejčastěji používanou alternativou k trestu odnětí svobody. Pomocí dotazníků jsem chtěla zjistit, jaký má společnost názor na význam alternativních trestů pro pachatele, oběť i společnost.

Alternativní tresty mají vliv nejen na pachatele trestného činu, ale také pro oběť a společnost či komunitu. Zejména je-li spáchán trestný čin v nějakém menším městě, je důležité, aby se pracovalo se všemi třemi aspekty. V zahraničí se běžně používají tzv. Family Group Conference – Rodinná skupinová konference, kde najdou prostor pro komunikaci nejen pachatel, oběť, jejich blízký, ale i lidé, kterých se trestný čin jakýmkoliv způsobem dotýká, například svědci, lidé bydlící v místě činu apod. Tento způsob řešení trestného činu ještě není v ČR využíván.

5.2. Hypotézy

Pro můj výzkum jsem si stanovila následující hypotézy, které se budu snažit verifikovat či falzifikovat.

HYPOTÉZA I.

Názory odborníků a studentů sociální práce nebudou vykazovat zásadní rozdíly.

HYPOTÉZA II.

Nedostatečná znalost problematiky alternativních trestů a její řešení pramení v obecné neznalosti sociálního významu těchto trestů.

- A) U odborníků převyšuje teoretická stránka znalosti problému.
- B) U laiků snaha pro určité humánnější řešení.

HYPOTÉZA III.

Současné společenské klima je víceméně neutrální.

5.3. Metodika výzkumu

5.2.1 Nástroje sběru dat

Pro potřeby mé práce jsem zvolila výzkum kvantitativní. Pro ověření či vyvrácení vytvořených hypotéz jsem použila techniku dotazníku. Při celém výzkumu byla zachována anonymita. Před tvorbou dotazníku jsem využila obsahovou analýzu při studiu statistik, odborných článků, výročních zpráv.

Celkem jsem vytvořila tři dotazníky. Jeden z nich je určen studentům – laikům, druhý je pro odborníky. Tyto dva dotazníky se od sebe výrazně neliší, otázky jsou přizpůsobeny cílové skupině, měly zjistit, jak se k dané problematice staví studenti a jak odborníci, zda-li názory vykazují zásadní rozdíly či nikoliv. V dotaznících jsem použila otevřené i uzavřené otázky. Třetí dotazník jsem zaměřila na širokou veřejnost, jeho otázky mají zjistit, jaké je povědomí společnosti o alternativních trestech, jaký postoj lidé zaujímají k řešení trestních věcí alternativní cestou, do jaké míry se orientují v této problematice.

5.2.2. Časový harmonogram výzkumu

Přípravná fáze výzkumu probíhala v měsíci únor, realizace výzkumu v měsíci březen, stejně jako závěrečná fáze. Výzkum byl uskutečněn v roce 2008. V rámci realizační fáze jsem provedla předvýzkum, abych si ověřila, zda-li je možné použít vytvořené dotazníky. Cílem předvýzkumu bylo zejména ověřit srozumitelnost jednotlivých otázek. Po provedení předvýzkumu jsem formulaci otázek upravila.

Administraci dotazníků jsem prováděla osobně, nebo prostřednictvím pověřené osoby, která zadala dotazník ve svém okolí.

To, že jsem byla v kontaktu s respondenty, mělo výhodu v tom, že jsem mohla zodpovědět případné dotazy a objasnit význam dotazníků.

5.2.3. Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek je tvořen studenty sociální práce, či studenty sociální pedagogiky. Záměrně jsem vybrala studenty těchto oborů, jelikož se domnívám, že mají větší povědomí o dané problematice a tudíž je možné srovnání s druhým výzkumným vzorkem, což jsou odborníci z oblasti alternativních trestů. Pro účely třetího dotazníku je výzkumný soubor tvořen náhodně vybranými jedinci. Zadávání dotazníků probíhalo na území Hlavního města Prahy a města Brna. Respondenty tohoto dotazníku se staly náhodní kolemjdoucí a lidé z mého okolí, přičemž jsem z výzkumného vzorku vyřadila děti, jelikož se domnívám, že vzhledem ke zkoumané problematice by bylo jejich oslovení bezúčelné. Zkresleným výsledkům jsem se snažila zabránit tím, že jsem za výzkumný terén zvolila veřejné prostranství, dotazníky jsem rozdala osobám, které zajistily jejich vyplnění ve firmě, rodině. Tím jsem zajistila rozmanitost respondentů.

Podářilo se mi vybrat 47 dotazníků od studentů sociálních oborů, 11 dotazníků od odborníků – soudců a 41 dotazníků od široké veřejnosti.

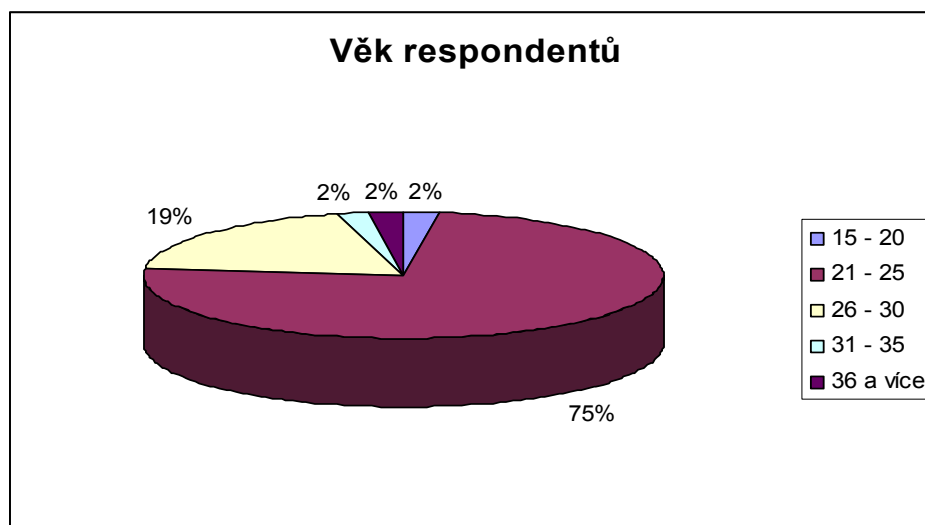
5.3. Popis získaných výsledků

Výsledky vyplývající z dotazníkového šetření, které probíhalo mezi studenty sociálních oborů a mezi odborníky – soudci.

Nejdříve bych chtěla předložit statistické údaje o respondentech. Pro tyto údaje jsem použila následující tabulky.

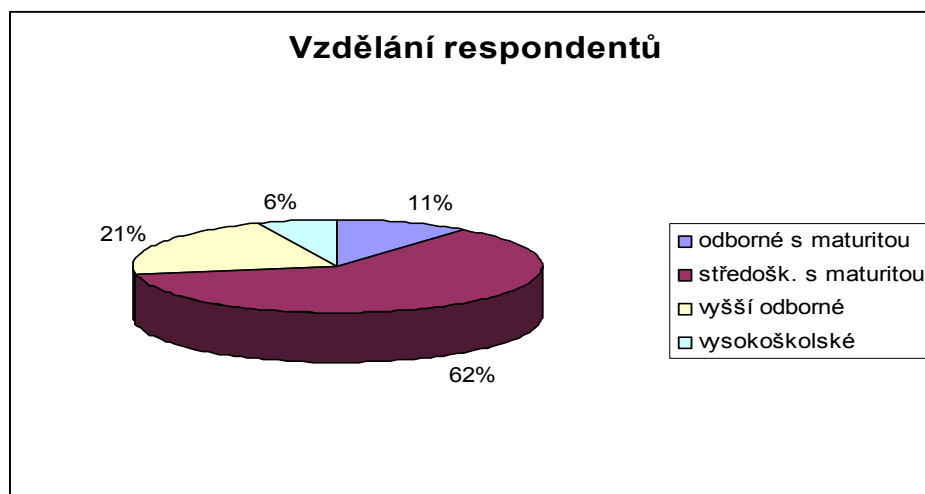
Tabulka č. 1 – věk respondentů – studentů (otázka č. 2)

	15 - 20	21 - 25	26 - 30	31 - 35	36 a více
Muži	0	4	1	0	1
Ženy	1	31	8	1	0
Celkem	1	35	9	1	1

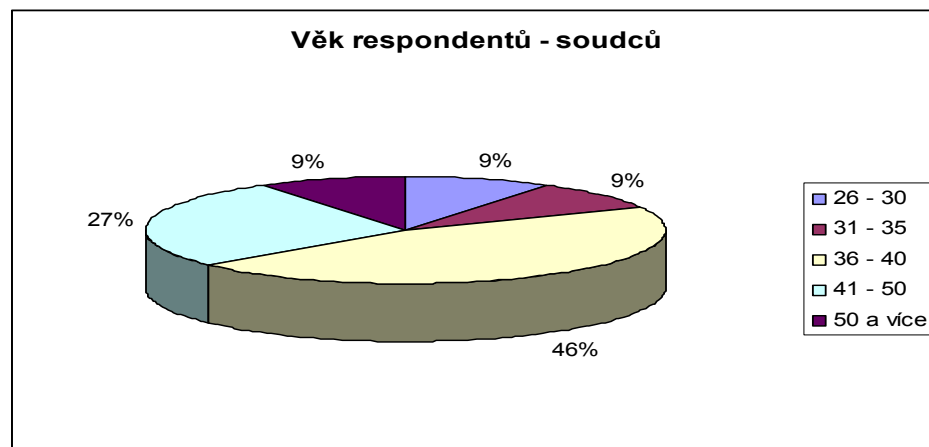
Tabulka č.2 – Dosažené vzdělání respondentů – studentů (otázka č. 3)

	odborné s maturitou	středošk. s maturitou	vyšší odborné	vysokoškolské
Muži	2	3	1	0
Ženy	3	26	9	3
Celkem	5	29	10	3

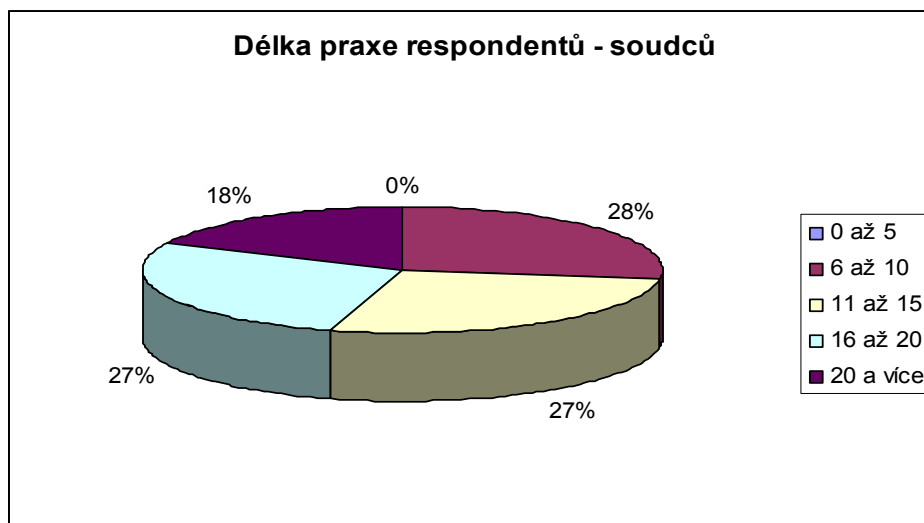
Tabulka č. 3 – věk respondentů – soudců (otázka č. 1)

	26 - 30	31 - 35	36 - 40	41 - 50	50 a více
Muži	1	1	2	2	0
Ženy	0	0	3	1	1
Celkem	1	1	5	3	1

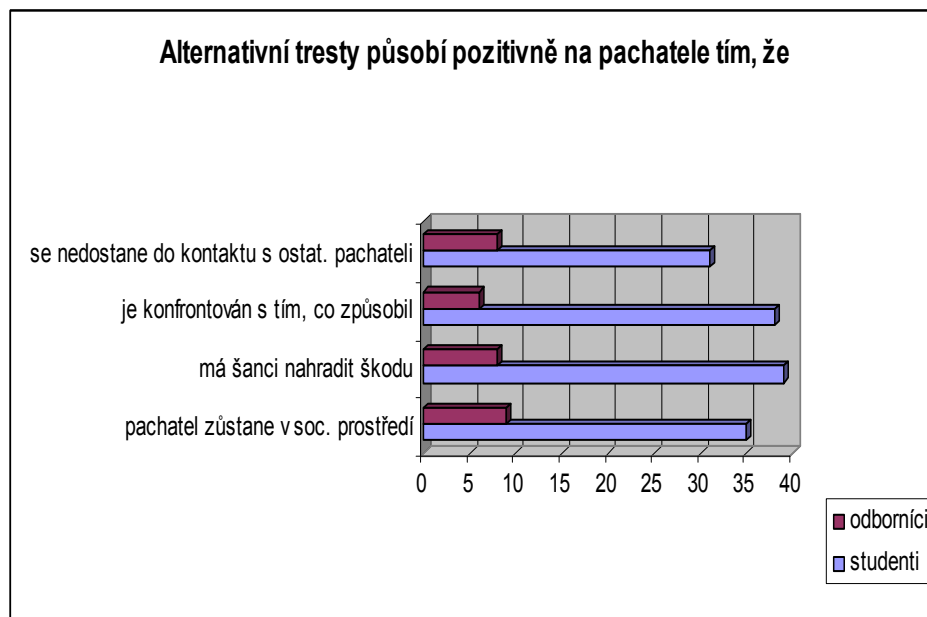

Tabulka č. 4 – délka praxe respondentů – soudců

	0 až 5	6 až 10	11 až 15	16 až 20	20 a více
Muži	0	2	2	1	1
Ženy	0	1	1	2	1
Celkem	0	3	3	3	2

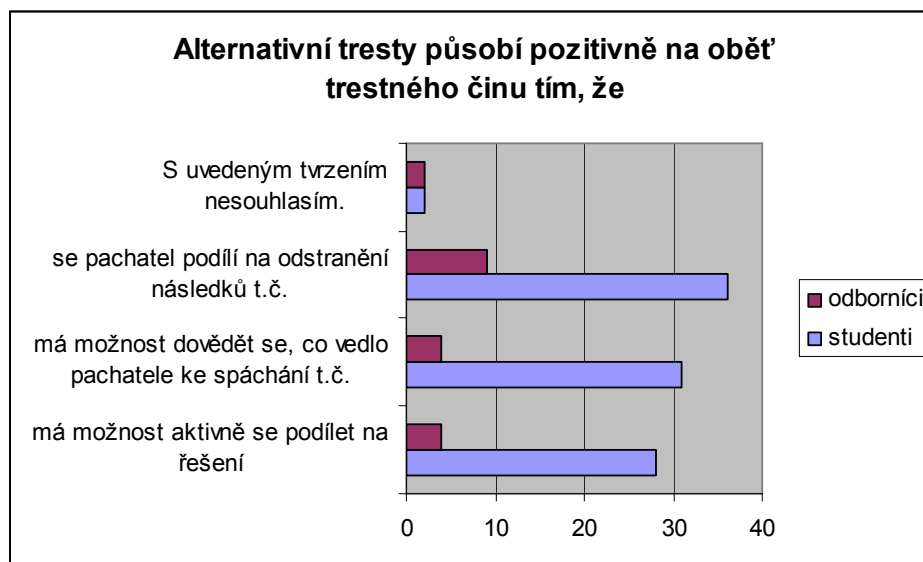

Pozitivní vliv alternativních trestů na pachatele (otázka č. 5)

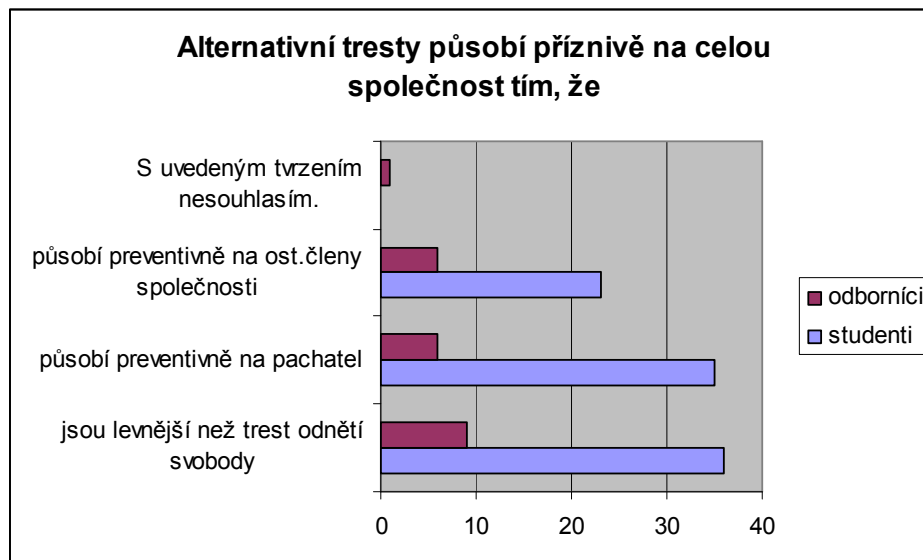
U této otázky se odpovědi obou skupin respondentů výrazně nelišily. Rozdíl byl v tom, jak považovaly jednotlivé odpovědi za podstatné. Studenti považovali za nejpodstatnější to, že je pachatel konfrontován s tím, co způsobil svým trestným činem, zatímco soudci považovali za nejdůležitější to, že pachatele zůstane ve svém sociálním prostředí.

Pozitivní vliv alternativních trestů na oběť trestného činu (otázka č. 6)

Soudci i studenti nejčastěji označili odpověď, že se pachatel podílí na odstranění následků, které způsobil trestným činem. Tuto odpověď také považovali za nejpodstatnější.

Příznivý vliv alternativních trestů na celou společnost (otázka č. 7)

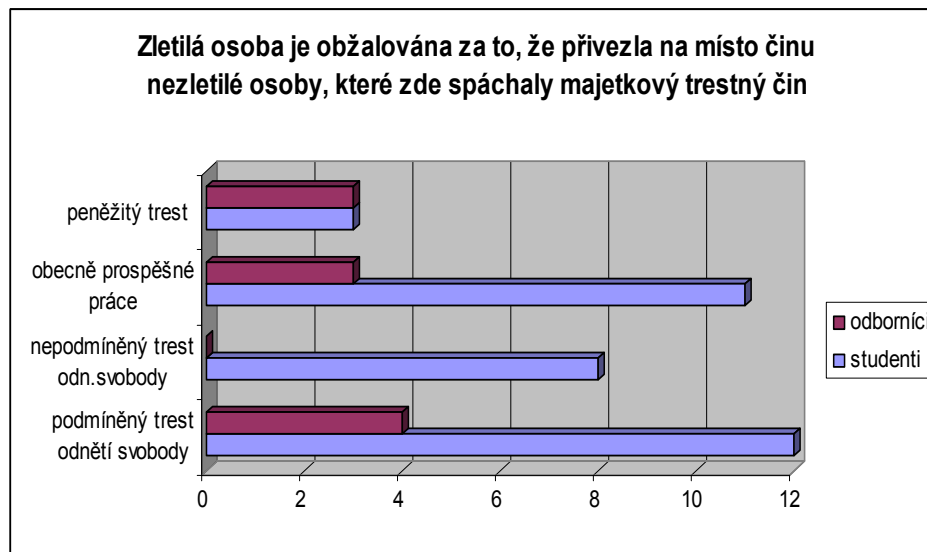
Největší počet odborníků i studentů označilo odpověď, že alternativní tresty působí pozitivně na celou společnost tím, že jsou levnější než trest odnětí svobody. V tomto se tedy shodují. Názory na to, jaké tvrzení považují za nejpodstatnější, se liší. Studenti považovali za nejpodstatnější to, že alternativní tresty působí pozitivně na pachatele, zatímco soudci za nejpodstatnější považovali to, že jsou alternativní tresty levnější než trest odnětí svobody. To, že alternativní tresty působí pozitivně na pachatele, je podle soudců na druhém místě.

Problémy alternativních trestů (otázka č. 8)

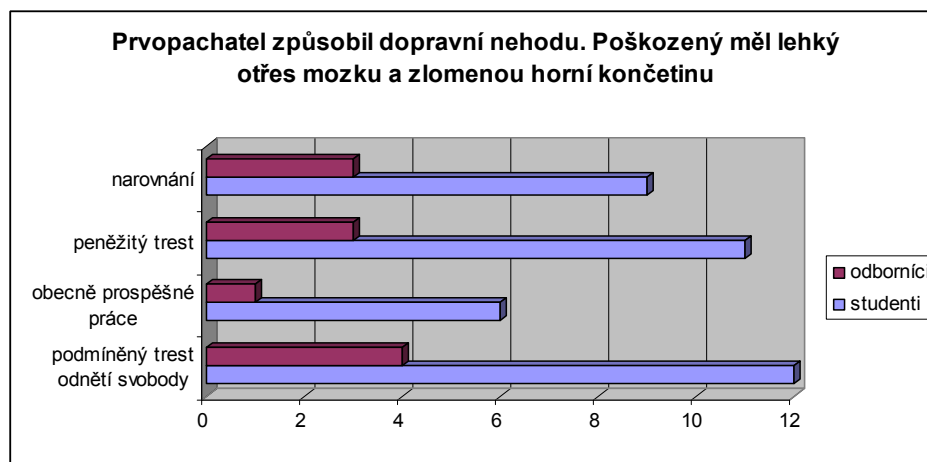

Odborníci i studenti se shodují v tom, že vidí za problém alternativních trestů nedostatečný počet odborníků zabývajících se jejich ukládáním či výkonem. Obě skupiny respondentů považují tuto odpověď za nejpodstatnější ze všech nabízených.

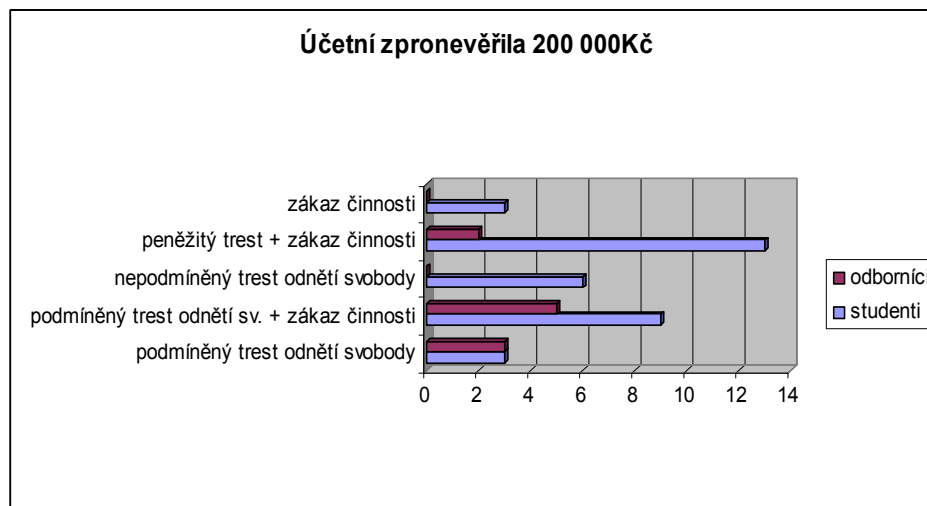
Jaký trest by jste použili v daných případech (otázka č. 9)?

Jak vyplývá z grafu, studenti se shodli s odborníky v tom, že nejčastěji označili podmíněný trest odnětí svobody. Studenti 8x označili i nepodmíněný trest odnětí svobody, zatímco soudci tuto možnost neoznačili ani jednou.

Studenti se shodli s odborníky v tom, že by pachateli nejčastěji uložili podmíněný trest odnětí svobody. Jako druhý nejčastější možný trest uváděli studenti peněžitý trest, odborníci peněžitý trest, ale také narovnání.

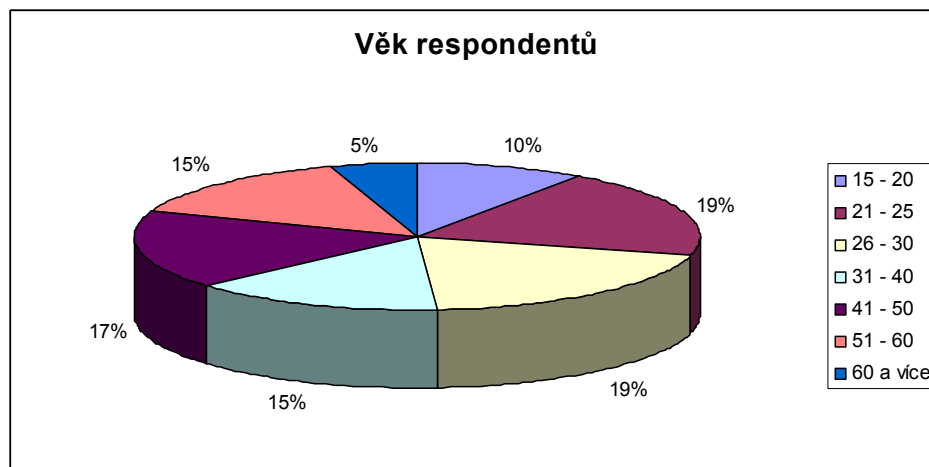
U této otázky se respondenti neshodli. Odborníci nejčastěji označili podmíněný trest odnětí svobody uložený zároveň se zákazem činnosti, zatímco u studentů se tato možnost objevila až jako třetí nejčastěji volená. Studenti nejčastěji volili peněžitý trest uložený zároveň se zákazem činnosti.

Výsledky vyplývající z dotazníkového šetření, které probíhalo na veřejnosti

Statistické údaje o respondentech jsou zpracované v tabulkách č. 5 až č. 8.

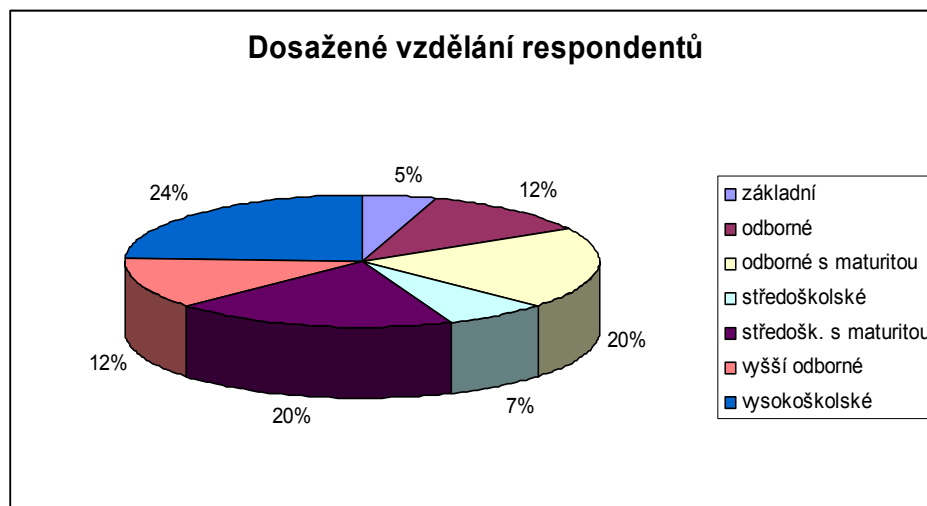
Tabulka č. 5 – věk respondentů (otázka č. 2)

	15 - 20	21 - 25	26 - 30	31 - 40	41 - 50	51 - 60	60 a více
Muži	2	4	4	3	3	3	0
Ženy	2	4	4	3	4	3	2
Celkem	4	8	8	6	7	6	2

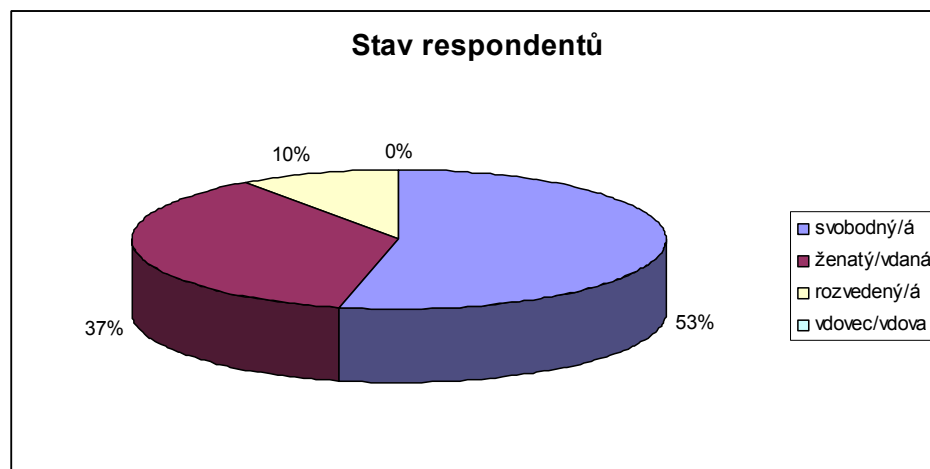
Tabulka č. 2 – dosažené vzdělání respondentů (otázka č. 3)

	základní	odborné	odborné s maturitou	středoškolské	středošk. s maturitou	vyšší odborné	vysokoškolské
Muži	1	2	4	1	4	2	5
Ženy	1	3	4	2	4	3	5
Celkem	2	5	8	3	8	5	10

Tabulka č. 3 – rodinný stav respondentů (otázka č. 4)

	svobodný/á	žonatý/vdaná	rozvedený/á	vdovec/vdova
Muži	12	7	0	0
Ženy	10	8	4	0
Celkem	22	15	4	0

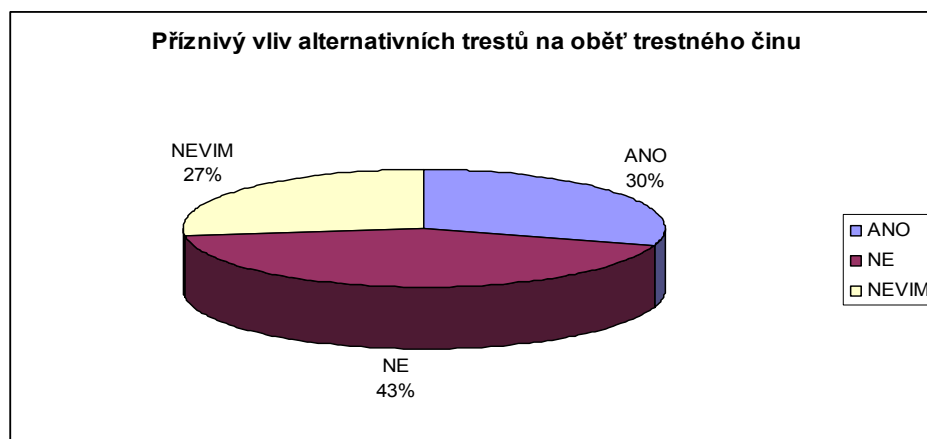

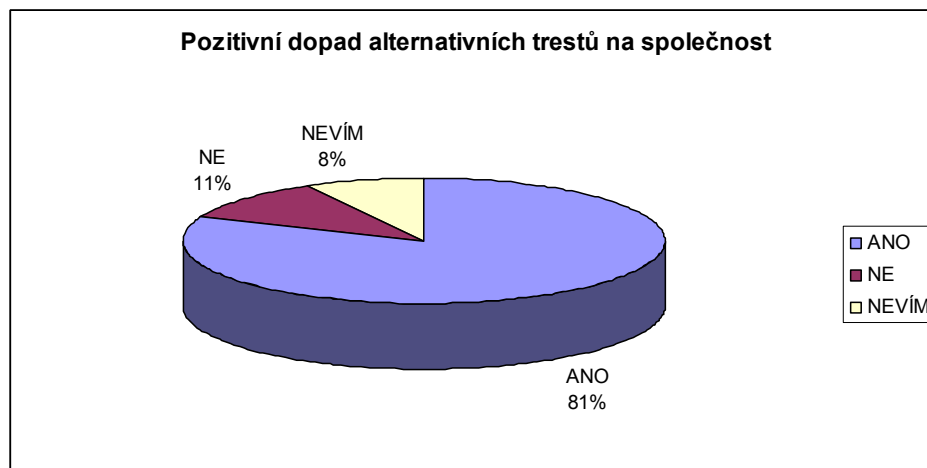
Znalost pojmu alternativní tresty (otázka č. 5) a informovanost o alternativních trestech (otázka č. 10).

Tento pojem zná 90%.

78% respondentů si myslí, že informovanost o alternativních trestech je nedostatečná.

Příznivý vliv alternativních trestů na pachatele (otázka č. 7), na oběť (otázka č. 8) a na společnost (otázka č. 6)

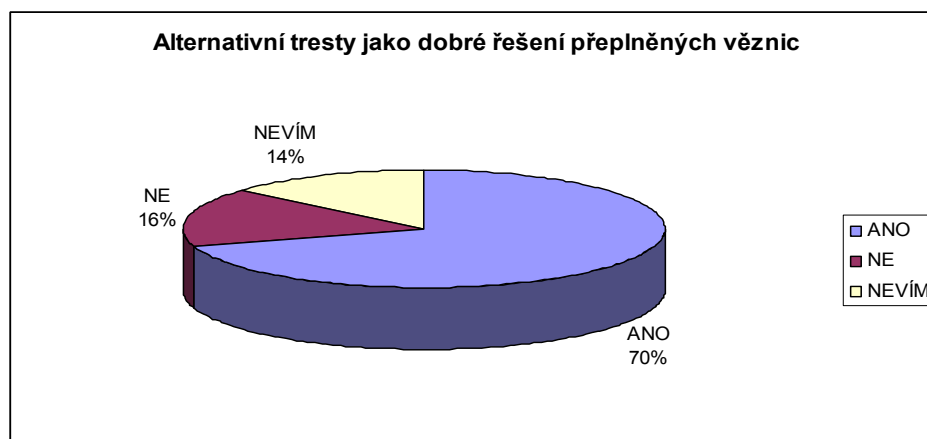

Uplatňování alternativních trestů ve větším počtu případů (otázka č. 9)

S rozsáhlejším uplatňováním alternativních trestů souhlasí 57% respondentů, proti je 24% a 19% neví.

Alternativní tresty jako dobré řešení přeplněných věznic (otázka č. 11)

Uplatňování alternativních trestů v zahraničí (otázka č. 12)

8% respondentů neví, zda-li se alternativní tresty běžně využívají ve vyspělých zemích. 41% si myslí, že ano a 41% si myslí, že ne.

U výše uvedených výsledků výzkumu jsem nerozdělovala respondenty na muže a ženy. Tyto dvě skupiny se ve svých odpovědích výrazně nelišily, tudíž jsem rozdělení nepovažovala za nutné. Do výsledků jsem zahrnula vždy celkový součet všech respondentů.

Závěr

Problematika alternativních trestů je v naší společnosti poměrně novou záležitostí. Většina těchto trestů se u nás jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody uplatňuje něco málo přes deset let. V současné době se alternativní tresty potýkají s mnoha problémy. Přesto je považuji za velmi významné. Odborníci na alternativní tresty jejich problémy nepopírají, snaží se najít takové řešení, aby efektivita těchto trestů byla vyšší.

V následujících odstavcích bych se chtěla zabývat výsledky provedených výzkumů a potvrdit či vyvrátit hypotézy, které jsem si předem stanovila.

První výzkum jsem provedla mezi studenty sociálních oborů a odborníky – soudci. Výsledky dotazníkového šetření mi **potvrdily hypotézu I**, která zněla: názory odborníků a studentů sociálních oborů nebudou vykazovat zásadní rozdíly. Tuto hypotézu považuji za potvrzenou, jelikož se odpovědi shodovaly ve většině případů. Pokud se výsledky lišily, rozdíly byly jen nepatrné.

Zajímavé mi přišlo, že jako řešení demonstrativních případů studenti často volili trest odnětí svobody nepodmíněně, zatímco soudci tento trest ne zvolili ani jednou. Tímto se mi **vyvrací hypotéza II B**, která tvrdí, že studenti - laici se budou snažit o humánnější řešení. **Vyvrací se i hypotéza II A** – u odborníků převyšuje teoretická stránka znalostí problémů. Řekla bych, že odborníci – soudci vycházejí spíše z praktických zkušeností. Toto mi potvrdila otázka č. 8, kdy soudci ve většině případů volili odpověď, že chybí individuální přístup při uplatňování alternativních trestů. Z teoretického hlediska je

individuální přístup považován za jeden ze základních předpokladů uplatňování alternativních trestů.

Další výzkum jsem prováděla na veřejnosti pomocí dotazníků, díky kterým jsem chtěla zjistit, jaké je povědomí široké veřejnosti o alternativních trestech. Výzkum ukázal, že lidé mají povědomí o dané problematice a zaujmají jasné stanovisko, tím se mi **vyvrátila hypotéza III**. Tento výzkum ukazuje, že většina respondentů hodnotí alternativní tresty jako pozitivní jak pro pachatele, tak i pro společnost a zároveň si myslí, že alternativní tresty nemají žádný pozitivní vliv pro oběť trestného činu. 70% dotázaných považuje alternativní tresty za dobré řešení přeplněných věznic. Necelých 80% považuje informovanost o alternativních trestech za nedostatečnou.

Alternativní tresty nejsou příliš rozebíraným tématem ve veřejných zdrojích, přesto se o nich diskutuje v odborných kruzích. Myslím si, že alternativní tresty se u nás nachází v určité vývojové fázi. Je jen otázkou času, kdy se rozšíří jejich uplatňování. Přesto se domnívám, že alternativní tresty nejsou vhodnou volbou pro všechny pachatele a tím nemyslím jen pachatele závažných trestných činů. Při rozhodování o trestech by se mělo dbát na individuální přístup, měla by fungovat úzká spolupráce všech zainteresovaných subjektů.

Seznam použité literatury:

- 1.) Doubravová, D. a kol.: *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2002.
- 2.) Kroftová, A., Špejra, M.: Sylaby přednášek. Nepublikováno.
- 3.) Osmančík, O., Vůjtěch, J., Karabec, Z. a kol.: *K problematice alternativních trestů a optření*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. ISBN 80-86008-26-6.
- 4.) Riskin, L. L., Arnold, T., Keatiny, J. M.: *Mediace aneb jak řešit konflikty*. Praha: SPJ, 1997. ISBN 80-901710-6-0.
- 5.) Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7.
- 6.) Sotolář, A., Sovák, Z., Kratochvíl, V. a kol.: *Právní rámeček alternativního řešení trestních věcí*. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR – svazek 64. Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001.
- 7.) Válková, H., Mecerodová, L.: *Možnosti uplatnění sociální práce v trestní justici*. Sborník příspěvků z konference. Praha: Bonn, 1995. ISBN 80-900066-4-7.
- 8.) Vůjtěch a kol.: *Výzkum institutu obecně prospěšných prací*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. ISBN 80-86008-48-7.
- 9.) Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- 10.) Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- 11.) Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění

pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě)

- 12.) *Ročenka vězeňské služby České republiky* [online]. VSČR. Posl.aktualizace [30.03.2007]. Dostupné na www.vscr.cz/clanky/?cl_id=25
- 13.) *Základní pojmy z oblasti alternativních trestů a opatření* [online]. Praha : SPJ. Posl. aktualizace 2005 [13.12.2007]. Dostupné na www.spj.cz/Index.php?cnt=spjdok

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1

Dotazník – studenti

Příloha č. 2

Dotazník – odborníci

Příloha č. 3

Dotazník – veřejnosti

Příloha č. 1**Dotazník****Téma: Alternativní tresty a jejich problémy v praxi**

Níže uvedené otázky by měly zjistit povědomí, vás studentů, o problematice alternativních trestů (dále jen AT), informovanost o případných problémech, které se týkají těchto trestů a o jejich případných řešeních.

Předem děkuji za vyplnění ☺

Pokyny pro vyplnění dotazníku:

Vaše odpovědi označte

Není dán maximální počet odpovědí. Každou označenou odpověď označte číslicí od 1 do ... (podle počtu označených odpovědí). 1 znamená, že označenou odpověď považujete za nejpodstatnější.

1) Pohlaví muž žena**2) Věk** 15-20 26-30 21-25 31-35 36 a více**3) Vaše dosažené vzdělání** odborné s maturitou středoškolské s maturitou vyšší odborné vysokoškolské**4) Stav** svobodný/á rozvedený/á ženatý / vdaná vdovec / vdova

5) AT působí pozitivně na pachatele tím, že:

- pachatel zůstane ve svém sociálním prostředí. _____
- má šanci nahradit způsobenou škodu. _____
- je konfrontován s tím, co způsobil svým trestným činem. _____
- se nedostane do kontaktu s ostatními pachateli. _____
- jinak, uveďte jak _____
- S uvedeným tvrzením nesouhlasím. _____

6) AT působí příznivě na obět trestného činu tím, že:

- má možnost aktivně se podílet na řešení daného případu. _____
- má možnost dovědět se, co vedlo pachatele ke spáchání trestného činu. _____
- se pachatel podílí na odstranění následků způsobených trestným činem. _____
- jinak, uveďte jak..... _____
- S uvedeným tvrzením nesouhlasím. _____

7) AT působí příznivě na celou společnost tím, že

- jsou levnější než trest odnětí svobody. _____
- působí preventivně na pachatele. _____
- působí preventivně na ostatní členy společnosti. _____
- jinak, uveďte jak..... _____
- S uvedeným tvrzením nesouhlasím. _____

8) Myslím si, že za problém AT v ČR se dá považovat:

- nedostatečný počet pracovníků zabývajících se ukládáním či výkonem AT. _____
- chybějící individuální přístup. _____
- malé povědomí široké veřejnosti. _____
- to, že jsou málo přísné. _____

- to, že se jeví jako málo přísné. _____
- S AT nejsou spojeny žádné problémy. _____
- jiný, uveďte jaký..... _____

**9) Jaký trest byste použili v těchto případech:
(U této otázky nejde o věcnou správnost)**

A) Zletilá osoba je obžalována za to, že autem přivezla na místo činu nezletilé osoby, které zde spáchaly majetkový trestný čin.

.....

B) Prvopachatel je obžalován z neúmyslného ublížení na zdraví. Způsobil dopravní nehodu tím, že usnul za volantem. Poškozený měl lehký otřes mozku a zlomenou horní končetinu.

.....

B) Účetní zpronevěřila 200 000Kč.

.....

Vyberte z těchto trestů:

nepodmíněný trest odnětí svobody

podmíněný trest odnětí svobody (*podmíněné odsouzení*)

trest obecně prospěšných prací

peněžitý trest

zákaz činnosti

zákaz pobytu

propadnutí věci / propadnutí majetku

podmíněné zastavení trestního stíhání / narovnání

Děkuji za spolupráci, přeji hezký den!!

Příloha č. 2**Dotazník****Téma: Alternativní tresty a jejich problémy v praxi**

Níže uvedené otázky se týkají problematiky alternativních trestů (dále jen AT). Výsledky dotazníků použijí pro svojí bakalářskou práci.

Předem děkuji za vyplnění ☺

Pokyny pro vyplnění dotazníku:

Vaše odpovědi označte

Není dán maximální počet odpovědí. Každou označenou odpověď označte číslicí od 1 do ... (podle počtu označených odpovědí). 1 znamená, že označenou odpověď považujete za nejpodstatnější.

1) Pohlaví muž žena**2) Věk** 26-30 41-50 31-35 51 a více 36-40**3) Vaše dosažené vzdělání** odborné s maturitou středoškolské s maturitou vyšší odborné vysokoškolské**4) Délka Vaší praxe** 0-5 let 6-10 let 11-15 let 16-20 let 20 a více

5) AT působí pozitivně na pachatele tím, že:

- pachatel zůstane ve svém sociálním prostředí. _____
- má šanci nahradit způsobenou škodu. _____
- má šanci na změnu. _____
- je konfrontován s tím, co způsobil svým trestným činem. _____
- se nedostane do kontaktu s ostatními pachateli. _____
- AT nepůsobí pozitivně na pachatele. _____
- jinak, uveďte jak _____

6) AT působí příznivě na obět trestného činu tím, že:

- má možnost aktivně se podílet na řešení daného případu. _____
- má možnost dovědět se, co vedlo pachatele ke spáchání trestného činu. _____
- se pachatel podílí na odstranění následků způsobených trestným činem. _____
- AT nepůsobí příznivě na obět. _____
- jinak, uveďte jak..... _____

7) AT působí příznivě na celou společnost tím, že

- jsou levnější než trest odnětí svobody. _____
- působí preventivně na pachatele. _____
- působí preventivně na ostatní členy společnosti. _____
- AT nepůsobí příznivě na společnost. _____
- jinak, uveďte jak..... _____

8) Myslím si, že za problém AT v ČR se dá považovat:

- nedostatečný počet pracovníků zabývajících se ukládáním či výkonem AT. _____
- chybějící individuální přístup. _____

- malé povědomí široké veřejnosti. _____
- to, že jsou málo přísné. _____
- to, že se jeví jako málo přísné. _____
- S AT nejsou spojeny žádné problémy.
- jiný, uveďte jaký..... _____

9) Jaký trest byste použili v těchto případech:

(U této otázky nejde o věcnou správnost)

C) Zletilá osoba je obžalována za to, že autem přivezla na místo činu nezletilé osoby, které zde spáchaly majetkový trestný čin.

.....

B) Prvopachatel je obžalován z neúmyslného ublížení na zdraví. Způsobil dopravní nehodu tím, že usnul za volantem. Poškozený měl lehký otřes mozku a zlomenou horní končetinu.

.....

D) Účetní zpronevěřila 200 000Kč.

.....

Děkuji za spolupráci, přeji hezký den!!

Příloha č. 3**Dotazník****Téma: Alternativní tresty a jejich problémy v praxi**

Níže uvedené otázky by měly zjistit povědomí o problematice alternativních trestů. Výsledky dotazníků použiji v mé bakalářské práci.

Předem děkuji za vyplnění ☺

Pokyny pro vyplnění dotazníku: Vaše odpovědi označte

1) Pohlaví muž žena**2) Věk** 15-20 41-50 21-25 51-60 26-30 61 a více 31-40**3) Vaše dosažené vzdělání** základní odborné středoškolské odborné s maturitou středoškolské s maturitou vyšší odborné vysokoškolské**3) Stav** svobodný/á rozvedený/á ženatý / vdaná vdovec / vdova**4) Znáte pojem „alternativní tresty“?** ANO NE

Pokud ano pokračujte prosím.

5) Myslíte si, že alternativní tresty mají pozitivní dopad pro společnost?

ANO NE NEVÍM

6) Mají podle Vás alternativní tresty příznivější vliv na pachatele, než pobyt ve vězení?

ANO NE NEVÍM

7) Mají alternativní tresty nějaký pozitivní význam pro obět trestného činu?

ANO NE NEVÍM

8) Souhlasíte s uplatňováním alternativních trestů ve větším počtu případů.

ANO NE NEVÍM

9) Domníváte se, že se o alternativních trestech dostatečně mluví ve veřejných zdrojích?

ANO NE NEVÍM

10) Myslíte si, že alternativní tresty jsou dobrým řešením přeplněných věznic?

ANO NE NEVÍM

11) Domníváte se, že alternativní tresty jsou běžnou reakcí na trestný čin ve vyspělých zemích?

ANO NE NEVÍM

Děkuji za spolupráci, přeji hezký den!!!